

4. ISTORIA TOTALITARISMULUI

ROMÂNIA ȘI TRATATUL DE LA VARȘOVIA

Constantin OLTEANU*

Résumé: La Roumanie et le Traité de Varsovie

Dans l'article sont remarquées les circonstances internationales dans lesquelles est né le Pacte de Varsovie, ainsi que les préliminaires politiques, diplomatiques et militaires de l'Alliance.

En outre, sont présentées les structures politiques, militaires et diplomatiques du Pacte de Varsovie, les attributions, les compétences et leurs activités principales pendant les 36 ans de son existence.

Une importante partie est destinée aux relations interalliées et à la position singulière de Roumanie dans les problèmes de base de l'activité du Pacte de Varsovie.

Subsidièrement, il est souligné que l'armée roumaine a été la seule armée du Pacte de Varsovie, que, à côté des relations avec les alliés, avait entretenu des rapports productives avec les armées des uns des états membres du NATO, des pays neutres et non-alignés, situés sur tous les continents.

Mots clé: Le Pacte de Varsovie, la coalition militaire, les relations interalliées, identité nationale, Invasion militaire

Structurile cu caracter militar ale Tratatului de la Varșovia

În vederea coordonării practice a problemelor militare, au fost constituite, pe baza prevederilor Tratatului sau prin decizii ale Comitetului Politic Consultativ, structuri militare. Definirea acestor structuri, stabilirea atribuțiilor și competențelor lor, ca și a celor auxiliare, au fost reglementate de

* Generalul-colonel (r) dr., membru al Biroului Executiv al Societății de Științe Istorice din România și președinte al Filialei „Cercetare-Învățământ” din municipiul București. În calitatea sa de ministru al apărării naționale (1980-1985) și de secretar al CC al PCR (1988-1989) a participat la numeroase activități ale Tratatului de la Varșovia, reușind să cunoască multe din intimitățile acestei Alianțe. A publicat mai multe lucrări, studii și articole pe această temă.

Comitetul Politic Consultativ în Consfătuirea sa din 17 martie 1969, de la Budapesta. În Comunicatul dat publicității la sfârșitul acestei întruniri se menționa că „Statele participante la consfătuire au examinat detaliat și au adoptat în unanimitate Statutul Comitetului Miniștrilor Apărării ai statelor participante la Tratatul de la Varșovia, noul Statut al Forțelor Armate Unite și al Comandamentului Unit și alte documente având ca scop perfecționarea, în continuare, a structurii și organelor de conducere a organizației defensive a Tratatului de la Varșovia”¹.

Comitetul Miniștrilor Apărării ai țărilor participante la Tratatul de la Varșovia îi cuprindea pe titularii apărării din statele Alianței, pe comandantul-șef al Forțelor Armate Unite și pe șeful Statului Major al Forțelor Armate Unite. Comitetul Miniștrilor Apărării analiza problemele întăririi capacității de apărare a statelor participante la Tratat, aspectele principale ale organizării, pregătirii tactice, operative și strategice, starea de operativitate și de mobilizare a trupelor și comandamentelor din Alianță, problemele logistice, ale infrastructurii, situația politico-militară europeană și globală, dezvoltarea și perfecționarea Forțelor Armate Unite și adopta măsuri în conformitate cu deciziile Comitetului Politic Consultativ. Comitetul Miniștrilor Apărării se întrunea, de regulă, o dată pe an, dar și de câte ori era nevoie, în capitalele statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Ordinea de zi a ședințelor se stabilea prin consens și era cunoscută din vreme, asigurându-se astfel posibilitatea studierii problemelor ce urmau să fie dezbătute și elaborării unui punct de vedere propriu asupra lor. Ședințele erau conduse de ministrul apărării al țării gazdă, care prezida reuniunea de la început până la sfârșit. Comitetul Miniștrilor Apărării, ca și Comitetul Politic Consultativ, adopta, în ședințele sale, hotărâri prin consens. Aceste hotărâri erau sancționate de guvernele țărilor respective. După fiecare întrunire, Comitetul Miniștrilor Apărării dădea publicității un scurt comunicat.

Comandamentul Forțelor Armate Unite a fost creat pe baza articolului 5 din Tratat, care preciza: „Părțile contractante au căzut de acord asupra creării Comandamentului Unificat al forțelor armate care, potrivit înțelegerii între părți, vor fi puse sub conducerea acestui comandament care acționează pe baza unor principii stabilite în comun. Ele vor lua, de asemenea, de comun acord, alte măsuri necesare pentru întărirea capacității de apărare, pentru a garanta inviolabilitatea frontierelor și teritoriilor lor și a asigura apărarea împotriva unei eventuale agresiuni”. Principiile și modalitățile

¹ *Tratatul de la Varșovia. Culegere de documente*, București, Editura Politică, 1981, p. 242

colaborării militare au fost stabilite de comun acord, ele căpătându-și expresia definitivă în Statutul Forțelor Armate Unite și al Comandamentului Unificat al statelor participante la Tratatul de la Varșovia, în timp de pace, adoptat în anul 1969, document la elaborarea căruia România și-a adus o importantă contribuție, în cei 13 ani, 1956-1969, cât a durat „*bătălia statutelor*”. Potrivit Statutului, în Forțele Armate Unite nu era inclusă întreaga armată a statelor participante, ci numai acele unități și mari unități, de toate armele, nominalizate de fiecare armată. Valoarea contingentului de trupe ale fiecărei țări-trupe de uscat, aeriene, maritime, antiaeriene, de parașutiști etc.-precum și efectivul total destinat să facă parte din Forțele Armate Unite se fixau prin protocoale speciale, pe timp de cinci ani, care se semnau de comandantul-șef al Forțelor Armate Unite și de miniștrii apărării fiecărui stat și se aprobau de guvernele statelor participante la Tratat.

Conform documentelor ce reglementau activitatea Tratatului de la Varșovia, trupele din compunerea Forțelor Armate Unite, în condiții de pace, făceau parte integrantă din armatele naționale, având regimul de pregătire, organizare și dotare, precum și sistemul de comandă așa cum era stabilit de statul respectiv. Fiecare armată națională era subordonată exclusiv organelor de stat din țara respectivă, acest fapt reprezentând un atribut fundamental al suveranității de stat, al afirmării identității naționale.

Comandamentul Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia, cu sediul la Moscova, se ocupa de laturile principale ale pregătirii în timp de pace și întrebuințării în caz de război a contingentelor aflate în compunerea Forțelor Armate Unite. În fruntea comandamentului se afla comandantul-șef al Forțelor Armate Unite, numit, cu acordul statelor participante la Tratat, dintre mareșalii (generalii) oricărui stat participant la Tratatul de la Varșovia, pe o durată de 4-6 ani. Aceasta, în principiu, pentru că, în practică, funcția de comandant-șef al Forțelor Armate Unite, ca și cea de șef al Statului Major al acestora, au fost ocupate, de la înființarea Tratatului și până la încetarea existenței lui, numai de mareșali și generali sovietici, însă cu acordul celorlalte state participante la Alianță. De regulă, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia avea și calitatea de prim-adjunct al ministrului apărării al U.R.S.S., fapt ce exprimă raporturile dintre armata sovietică și armatele aliate. În activitatea curentă, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite se conducea după hotărârile guvernelor statelor participante la Tratatul de la Varșovia și ale Comitetului Politic Consultativ. De asemenea, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite avea datoria ca în toate problemele să se consulte și să colaboreze strâns cu miniștrii apărării din țările participante la Alianță,

principalul său atribut constituindu-l coordonarea planurilor întrebunțării în campanie a trupelor din compunerea Forțelor Armate Unite, precum și prezentarea de propuneri privind pregătirea și dotarea acestor forțe în timp de pace. În activitatea sa, comandantul-șef avea ca organ de lucru Statul Major și era sprijinit de un număr de loțiitori. În funcțiile de loțiitori ai comandantului-șef erau numiți adjuncți ai miniștrilor apărării din țările participante la Tratat. În afară de aceștia, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite avea un număr de loțiitori pentru categoriile de forțe armate și pentru înzestrare, funcții îndeplinite de mareșali și generali sovietici.

Consiliul Militar al Forțelor Armate Unite ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia și-a ținut ședința de constituire în zilele de 9-10 decembrie 1969, la Moscova, în temeiul hotărârii Comitetului Politic Consultativ din martie același an, de la Budapesta. În compunerea acestuia intrau: comandantul-șef al Forțelor Armate Unite, care era președintele acestei structuri, șeful Statului Major al Forțelor Armate Unite, loțiitorii comandantului-șef care reprezentau armatele naționale și loțiitorii comandantului-șef pentru diferite categorii de forțe armate: apărarea antiaeriană la nivelul Tratatului, forțele aeriene militare și flota maritimă militară. Din Consiliul Militar mai făceau parte loțiitorii pentru înzestrare și șeful Comitetului Tehnic.

Statul Major al Forțelor Armate Unite reprezintă o altă structură importantă militară a Alianței, concepută ca un organ de directivă al comandantului-șef al Forțelor Armate Unite și ca organ de lucru al Comitetului Miniștrilor Apărării. Fiecare armată participantă la Tratatul de la Varșovia era reprezentată în Statul Major al Forțelor Armate Unite de un grup de generali și ofițeri numiți de statul respectiv. Șeful acestui colectiv avea și calitatea de loțiitor al șefului Statului Major al Forțelor Armate Unite. Statul Major rezolva o gamă largă de probleme deosebit de importante pentru buna desfășurare a activității trupelor aliate: elabora recomandări pentru întrebunțarea lor la campanie, planifica și se ocupa de executarea manevrelor comune, aplicațiilor și jocurilor de război, organiza controale și inspecții în unitățile cuprinse în Forțele Armate Unite. Totodată, Statul Major al Forțelor Armate Unite ținea o legătură permanentă cu marile state majore ale armatelor aliate, cu care colabora în chestiunile de interes comun.

Comitetul Tehnic al Forțelor Armate Unite încheia ierarhia structurilor militare ale Tratatului. Șeful Comitetului era loțiitorul tehnic al comandantului-șef al Forțelor Armate Unite. Comitetul Tehnic avea ca principală menire, rezultată din însuși profilul său, elaborarea de recomandări

privind armamentul și tehnica de luptă ce intrau în dotarea armatelor statelor participante la Tratatul de la Varșovia, probleme legate de standardizare, logistică etc.

Structuri care se ocupau cu relațiile externe. Comitetul Politic Consultativ a hotărât, la Consfătuirea din 25-26 noiembrie 1976, de la București, crearea unui organ auxiliar, *Comitetul Miniștrilor Afacerilor Externe*, în locul fostei Comisii pentru politică externă, având ca atribuții efectuarea periodică de schimburi de păreri și elaborarea de recomandări asupra problemelor internaționale stabilite de acesta. Comitetul Miniștrilor Afacerilor Externe se întrunea periodic, de regulă o dată pe an sau când situația o impunea, fără respectarea unei periodicități. Toate chestiunile discutate se aprobau prin consens.

Secretariatul Unit al Tratatului de la Varșovia, pe care l-am amintit la început, avea ca atribuții, în principal pregătirea tehnico-organizatorică și asistarea lucrărilor consfătuirilor Comitetului Politic Consultativ și ale ședințelor Comitetului Miniștrilor Afacerilor Externe. Secretariatul era condus, pe timp delimitat, de un adjunct al ministrului afacerilor externe al uneia din țările participante la Alianță, stabilit nominal, prin consens, de Comitetul Politic Consultativ.

Poziția singulară a României în cadrul Tratatului de la Varșovia². România a promovat o politică distinctă în cadrul Tratatului de la Varșovia, în mod treptat, cum subliniam, îndeosebi după retragerea trupelor sovietice în 1958 și după Declarația Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964, opunându-se acelor activități care veneau în contradicție cu principiul suveranității și al identității naționale. Referindu-se la etapele afirmării poziției distincte a României în cadrul Alianței, generalul sovietic Anatoli I. Gribkov, fost șef al Statului Major al Forțelor Armate Unite, în anii 1976-1989, scrie: „Până în 1968, adică până la intervenția celor cinci țări aliate în Cehoslovacia, raporturile cu conducerea României, atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere militar, au fost relativ normale”³. Și mai departe: „Odată cu venirea la putere, în anul 1965, a lui Nicolae Ceaușescu, politica externă a României s-a schimbat brusc”⁴. În continuare, generalul A.I. Gribkov afirmă: „În timpul vieții lui Stalin, conducerea română s-a împăcat cu situația sa de

² Pe larg, vezi general-colonel (r) dr. Constantin Olteanu, *România. O voce distinctă în Tratatul de la Varșovia*, București, Editura ALDO, 1999.

³ A. I. Gribkov, *Destinul Tratatului de la Varșovia (Sudba varșavskovo dogovora)*, Moscova, Editura „Cartea Rusă”, 1998, p. 74.

⁴ *Ibidem*, p. 75.

subordonat față de Uniunea Sovietică și cu copierea funcțiilor unor instituții ale puterii după modelul sovietic. În primii ani postbelici nu a urmat criticarea sistemului sovietic, forța inerției de subordonare a fost destul de puternică, atât timp cât în România existau trupe sovietice. Retragerea acestora din România, în anul 1958, a însemnat o nouă etapă de dezvoltare a țării cu formularea unei doctrine politice a P.C.R. pe direcția de sine stătătoare, a independenței, egalității în drepturi a țărilor participante la Tratatul de la Varșovia. Conducerea României tindea spre autonomia economică a țării, bazându-se pe forțe proprii. În această perioadă s-au lărgit contactele economice cu Occidentul”⁵.

În toate structurile politico-militare din care a făcut parte, România a adoptat o poziție distinctă în problemele cardinale din activitatea Alianței.

Ca în orice coaliție politico-militară, și în cadrul Tratatului de la Varșovia, relațiile dintre parteneri nu au fost idilice. Este de subliniat că România, deși făcea parte din Tratatul de la Varșovia încă de la constituirea sa, și-a păstrat identitatea, și-a afirmat personalitatea și demnitatea de stat suveran, a desfășurat o susținută activitate pe plan extern pentru rezolvarea pe cale pașnică a problemelor complexe create pe continentul european, s-a pronunțat pentru înlăturarea obstacolelor din calea colaborării în domeniile comercial, economic și tehnico-științific. În domeniul militar, România s-a pronunțat pentru încetarea cursei înarmărilor, înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rând, a celei nucleare, înaintarea spre acest scop presupunând pași succesivi, precum și înghețarea și reducerea treptată a bugetelor militare, a efectivelor și armamentelor, retragerea trupelor străine în granițele naționale, lichidarea bazelor militare de pe teritoriile altor state și, în final, desființarea concomitentă a principalelor produse ale „Războiului rece”-N.A.T.O. și Tratatul de la Varșovia.

În contextul analizei politice generale, România considera că instituirea unui sistem de securitate viabil, diminuarea încordării și progresul destinderii internaționale reclamau orientarea activității celor două blocuri militare-N.A.T.O. și Tratatul de la Varșovia-în domeniul politic și restrângerea acesteia în domeniul militar, precum și o apropiere între armatele statelor din cele două tabere.

În același timp, România postula că o fructuoasă colaborare interaliată între armatele țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, poate fi asigurată numai prin respectarea identității naționale, prin excluderea oricăror forme de

⁵ *Ibidem.*

presiune și de imixtiune în treburile interne ale unui stat partener. România susținea că fiecare țară trebuie să asigure conducerea armatei naționale și să poarte întreaga răspundere pentru organizarea, instruirea și înzestrarea forțelor militare proprii, iar în timp de război, armata română nu putea fi comandată decât de generali români și numai ordinele acestora se executau. Era o tendință vizibil opusă teoriei „*suveranității limitate*”, lansată, la un moment dat, de secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Leonid Ilici Brejnev, potrivit căreia apărarea comună împotriva unei agresiuni ar impune renunțarea parțială sau totală la atributele suveranității din partea unui partener sau a tuturor, în afară, bineînțeles, de liderul coaliției-U.R.S.S.

Poziția adoptată de România într-o seamă de probleme concrete, importante din activitatea Tratatului de la Varșovia, derivând din principiile generale ale politicii sale externe, a cunoscut un nou moment de reorientare evidentă, după intervenția militară din Cehoslovacia din august 1968 a celor cinci state participante la Tratatul de la Varșovia (U.R.S.S., Bulgaria, Polonia, R.D.Germană, Ungaria). Accentuarea poziției distincte, independente, a României în cadrul coaliției politico-militare din care făcea parte-Tratatul de la Varșovia-s-a materializat, între altele, în faptul că, *după 1968, armata română nu a mai participat la aplicații comune cu trupe pe teritoriul altor state și, totodată, nu a mai permis desfășurarea pe teritoriul României a unor aplicații cu trupe la care să participe armatele altor state.*

Din momentul în care România a adoptat decizia unilaterală menționată mai sus, la aplicațiile comune desfășurate pe teritoriul național, armatele aliate au fost reprezentate numai de comandamente și state majore restrânse, toate situațiile strategice și operativ-tactice rezolvându-se exclusiv pe hartă. De asemenea, la aplicațiile organizate de Comandamentul Forțelor Armate Unite pe teritoriul altor state, armata română a fost prezentă doar cu comandamente și state majore restrânse, care soluționau situațiile tactice și operativ-strategice create numai pe hartă. Grupe de generali și ofițeri români făceau parte, cu regularitate, din conducerea aplicațiilor comune desfășurate de armatele statelor participante la Alianță, inclusiv în țara noastră, activitatea acestora fiind limitată, și în acest caz, la lucru pe hartă. Începând din anul 1968, România nu a mai permis nici tranzitarea teritoriului său de către trupe aparținând altor state, având sau nu armament asupra lor, ori survolarea teritoriului ei de către aeronave militare străine. Atitudinea României în aceste probleme a fost contestată de partenerii de coaliție, îndeosebi de liderul ei - U.R.S.S.-, insistând să se revină asupra respectivelor măsuri.

Partea română a propus aliaților ei reglementarea, în interes comun, a problemelor legate de tranzitarea teritoriului unei țări de către trupe aparținând statelor aliate, precum și reglementarea participării armatei române la aplicații în alte state incluse în Tratat, prin încheierea unor convenții bi sau multilaterale. Partenerii de alianță au refuzat, în mod repetat, această propunere a României, invocând exemplul N.A.T.O., ai cărei membri acceptau mișcarea neîngrădită a trupelor țărilor aliate pe teritoriul lor.

În același timp, România s-a opus constant și permanent tuturor formelor de *integrare militară*, considerând că subordonarea armatei naționale unor comandamente străine contravine literei și spiritului Tratatului și afectează independența și suveranitatea statului. În permanență, românii au militat pentru principiul potrivit căruia fiecare armată trebuie să aibă comanda ei națională. În acest sens, țara noastră a adoptat conceptul *cooperare, și nu subordonare*, concept doctrinar care a devenit conduita permanentă a României în cadrul Tratatului de la Varșovia. Ca urmare, armata română a fost singura armată din Tratatul de la Varșovia care nu accepta ordine și directive din partea forurilor militare ale Tratatului, organizându-și întreaga activitate pe baza Directivelor Comandamentului național. În același timp, armata română era receptivă la acele recomandări ale Comandamentului Forțelor Armate Unite care nu contraveneau intereselor politico-strategice proprii.

O altă chestiune îndelung discutată a constituit-o atitudinea României față de modul în care se preconiza *colaborarea militară în timp de război*. Această problemă urma să fie soluționată printr-un Statut special, formulă stabilită de Comitetul Politic Consultativ. România susținea că reglementarea problemei privind Statutul Forțelor Armate Unite în caz de război, problemă importantă și delicată, să se facă astfel încât să nu aducă nici un fel de atingere independenței naționale. Ținând seama de bogatele învățăminte ale trecutului, rezultate atât din experiența proprie, cât și din cea universală, România a insistat ca problemele care s-ar ridica în situația unui eventual război să fie soluționate, unele în comun, la nivelul coaliției, altele prin convenții bilaterale încheiate între guvernele statelor participante la Alianță. Întrucât în forma prezentată, documentul prevedea subordonarea armatei naționale la război unor comandamente străine, România nu a fost de acord cu semnarea lui. În final, Statutul Forțelor Armate Unite în timp de război a fost aprobat, în forma propusă de Comandamentul Forțelor Armate Unite, de către ceilalți parteneri, în anul 1980, fără ca România să fi fost cel puțin informată.

Dincolo de semnificația lor politică și juridică, de rezolvarea modului de exercitare a comenzii la campanie, partea română considera că încheierea

convențiilor la care ne-am referit trebuia să reglementeze și o serie de probleme concrete de ordin militar precum: în ce condiții puteau tranzita sau staționa trupele unei armate aliate pe teritoriul altui stat aliat, în ce zone, cât timp și sub ce jurisdicție, cine urma să suporte cheltuielile legate de folosirea căilor și mijloacelor de transport, a mijloacelor de comunicații, de întreținerea și repararea tehnicii de luptă, asigurarea bazelor de instruire sau de refacere a trupelor, în ce condiții se puneau la dispoziția trupelor aliate carburanți, lubrifianți, mijloace de existență, baze spitalicești etc.

Între faptele care România, în special după anul 1968, s-a situat pe o poziție distinctă în cadrul Tratatului de la Varșovia, se înscrie și atitudinea ei față de *reprezentantul Comandamentului Forțelor Armate Unite* pe lângă armata română. Potrivit înțelegerilor intervenite, pe lângă armatele statelor participante la Tratatul de la Varșovia puteau fi acreditați, cu acordul guvernelor în cauză, reprezentanți ai comandantului-șef al Forțelor Armate Unite, care își desfășurau activitatea pe baza unui statut special, pus de acord cu ministrii apărării naționale și aprobat de comandantul-șef al Forțelor Armate Unite. Acest reprezentant nu se mai bucura de sprijinul guvernului român, iar prerogativele și implicarea lui în relațiile dintre Comandamentul Forțelor Armate Unite și armata română erau mult reduse. Totodată, România s-a opus cererii repetate a Comandamentului Forțelor Armate Unite de a spori cheltuielile militare și efectivele destinate să facă parte din Forțele Armate Unite. Mai mult, România a redus unilateral, în câteva rânduri, cheltuielile și efectivele militare.

Poziția României față de situațiile de criză din cadrul Tratatului de la Varșovia. În cele aproape patru decenii de existență (1955-1991), Organizația Tratatului de la Varșovia s-a confruntat cu numeroase probleme dificile: unele au avut loc în interiorul Alianței, cum au fost evenimentele din Ungaria (1956); criza Berlinului (1961), situația din Cehoslovacia (1968) și din Polonia (1980-1981); altele s-au produs în diferite zone ale globului, cum au fost criza cubaneză (1962), determinată de instalarea rachetelor sovietice în Cuba, disputa sovieto-chineză de la începutul deceniului al șaptelea al secolului XX, intervenția Uniunii Sovietice în Afganistan (1979), ca să amintim pe cele mai importante, la care dorim să ne referim pe scurt.

Evenimentele din Ungaria din anul 1956 au fost receptate și la nivelul societății românești, îndeosebi în zona graniței de vest a țării. Dacă manifestările antiguvernamentale și antisovietice nu au luat amploare deosebită, acest fapt s-a datorat măsurilor severe întreprinse de autoritățile politice și militare române, care au instituit starea excepțională și au concentrat,

la Timișoara, cu precădere, numeroase forțe militare și de securitate, care au procedat la arestări și internări în rândul studenților. Pentru a zădărnici extinderea „contrarevoluției” și în România, autoritățile au adoptat un program complex de măsuri politico-militare care s-au dovedit eficiente și au făcut ca evenimentele din țara noastră să nu capete nici pe departe amploarea celor din Ungaria⁶. În Memoriul difuzat la 30 noiembrie 1956, de exemplu, studenții timișoreni cereau schimbări în sistemul vieții politice, sociale și economice din România, în cadrul orânduirii socialiste și sub conducerea partidului comunist, căruia îi cereau „să se conducă după situația specifică a țării noastre, fără a imita un sistem sau altul”. Așadar, România nu a participat la reprimarea revoluției ungare, în schimb, trupe sovietice staționate pe teritoriul român au fost dirijate în Ungaria. Se știe că la acțiunea de reprimare a revoluției ungare a participat numai armata sovietică.

Criza Berlinului din anul 1961. În cadrul „Războiului rece”, criza Berlinului a constituit un moment de maximă încordare între est și vest, între țările aflate sub hegemonia sovietică și cele din N.A.T.O. Această criză a fost provocată de faptul că Uniunea Sovietică a propus încheierea Tratatului de pace cu cele două state germane: Republica Federală a Germaniei și Republica Democrată Germană și, legat de aceasta, stabilirea statutului Berlinului Occidental. Statele Unite ale Americii, Anglia și Franța s-au opus categoric încheierii Tratatului de pace cu cele două Germanii, întrucât aceasta ar fi însemnat recunoașterea R.D.Germane.

Problema încheierii Tratatului de pace cu Germania și cea a statutului Berlinului Occidental au fost examinate în mai multe rânduri în Comitetul Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia și în alte structuri ale acestuia, în toate cazurile propunerile U.R.S.S. fiind susținute în unanimitate de toți partenerii. În acele reuniuni se sublinia că rezolvarea problemei germane nu se putea realiza decât printr-un acord între cele două state germane, altă cale de soluționare a problemei neexistând.

În anul 1961, statele participante la Tratatul de la Varșovia și-au intensificat acțiunile și au înăsprit tonul în legătură cu rezolvarea problemei germane, criza atingând cota cea mai înaltă în vara aceluși an, când situația a ajuns în pragul unei confruntări militare. În afară de dezbaterile acestei probleme în diferite reuniuni, de transmiterea unor avertismente puterilor occidentale, în zilele de 8 și 9 septembrie 1961, a avut loc, la Varșovia, o

⁶ Alesandru Duțu, *Represiunea de la Timișoara-1956*, în „Document” nr. 1/2004; Adrian Pop, *Mișcările protestatare ale studenților din Timișoara și București*, în „Dosarele istoriei” nr. 1/1996.

reuniune a miniștrilor apărării și șefii marilor state majore din armatele statelor participante la Tratatul de la Varșovia care au examinat problemele concrete referitoare la întărirea capacității de luptă a trupelor din compunerea Forțelor Armate Unite și au decis să se elaboreze măsuri concrete ce decurgeau din această decizie. În baza celor stabilite la această reuniune, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite, mareșalul Uniunii Sovietice A.A.Greciko, a inițiat o serie de măsuri care au vizat ridicarea capacității de luptă a Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia. În ce privește România, este de remarcant faptul că, fără a consulta forurile naționale abilitate, mareșalul a cerut conducerii militare de la București să acționeze pentru: mobilizarea în secret a unor unități și mari unități; executarea unor aplicații cu trupe și aplicații de stat major; dislocarea unor mari unități din garnizoanele permanente în diferite raioane⁷.

La rândul lor, Statele Unite ale Americii și alte state membre N.A.T.O. au luat măsuri pentru ridicarea capacității de luptă a trupelor din Europa. Disputele în jurul crizei Berlinului, desfășurate pe cale diplomatică și în presă, au continuat sub diferite forme, menținând încordarea între cele două blocuri militare. În final, criza a fost dezamorsată, peste un deceniu, prin Tratatul semnat de Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Franța, la 3 septembrie 1971, care reglementa Statutul Berlinului Occidental, actul fiind urmat de recunoașterea Republicii Democrate Germane de către Republica Federală a Germaniei și de către puterile occidentale.

Criza din Marea Caraibelor din anul 1962. Un alt moment de tensiune în relațiile internaționale, îndeosebi în relațiile sovieto-americane, dar și de încordare a raporturilor interaliate în cadrul Tratatului de la Varșovia, a fost determinat de criza din Marea Caraibelor, cauzată de instalarea de către Uniunea Sovietică, pe teritoriul Cubei, a unor rampe pentru lansarea de rachete ce puteau transporta încărcături nucleare, capabile să lovească diferite zone din teritoriul S.U.A. Hotărârea de a instala aceste rachete în Cuba a aparținut exclusiv conducerii Uniunii Sovietice, fără informarea prealabilă a partenerilor din Tratatul de la Varșovia, cu toate că într-un eventual război i-ar fi implicat și pe aceștia⁸. Mai mult, mareșalul A.A.Greciko, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia, fără să consulte conducătorii statelor aliate, a ordonat ridicarea capacității de luptă a trupelor acestor state, desconsiderând prevederile articolului 3 din Tratatul din 1955, potrivit căruia

⁷ Arhivele Militare Române, fond v/2, dosar nr. 4/34, f. 124-125.

⁸ Dan Cătănuș, *Criza din Marea Caraibelor și „destalinizarea României”*, în „Dosarele istoriei” nr.2/2001, p. 42-45.

părțile contractante trebuiau să se consulte asupra tuturor problemelor internaționale importante care afectau interesele comune. Astfel, A.A.Greciko s-a adresat direct conducerii armatei române cerându-i să ia măsuri pentru ridicarea capacității de luptă a trupelor care făceau parte din Forțele Armate Unite, să sisteze plecarea în concedii, permisiile sau învoiri a ofițerilor și trupei, a cerut rechemarea celor aflați în asemenea situații, precum și luarea măsurilor necesare pentru mobilizarea, la ordin, a rezerviștilor. Uniunea Sovietică și-a informat cu întârziere aliații cu privire la problema rachetelor din Cuba, după ce criza se declanșase, în timp ce S.U.A. și-au informat imediat partenerii de coaliție în legătură cu situația creată și despre modul de acțiune. În cele din urmă, criza a fost depășită, prin semnarea unei înțelegeri de către N.S.Hrușciiov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S , și de către J.I.Kennedy, președintele S.U.A., la 7 noiembrie 1962, prin care Uniunea Sovietică se angaja să retragă rachetele din Cuba, sub control american, iar S.U.A. să nu atace Cuba și să dezansambleze rachetele „Jupiter” din Turcia.

Invadarea Cehoslovaciei în august 1968 de către trupele Uniunii Sovietice, Bulgariei, Ungariei, R.D.Germane și Poloniei. Cum se cunoaște, România, aspirând la o poziție independentă, aproba și sprijinea programul lui A. Dubcek, conducătorul Partidului Comunist din Cehoslovacia, și al adeptilor săi, al cărui obiectiv esențial îl constituia edificarea unei societăți socialiste democratice. Reprezentanții celor cinci state participante la invazie sau „Grupul celor cinci”, cum li s-a mai spus, s-au întâlnit în mod repetat, au luat în discuție situația din Cehoslovacia, în absența unor reprezentanți din partea acestei țări. În altă ordine de idei, este de remarcat că la nici una din întrunirile „Grupului celor cinci” România nu a fost invitată, întrucât împărtășea orientarea liderilor politici cehoslovaci și nu admitea amestecul în treburile interne ale altei țări, cu atât mai mult o intervenție militară împotriva unui stat aliat, și nici nu a fost informată asupra problemelor discutate în aceste ocazii.

Înainte de intervenția militară, „Grupul celor cinci” a exercitat presiuni politico-diplomatice asupra liderilor cehoslovaci pentru a-i determina să renunțe la obiectivele lor, fără rezultat însă. Presa română a luat atitudine față de presiunile exercitate de cei cinci participanți la Tratatul de la Varșovia asupra Cehoslovaciei. „Poporul nostru-menționa un editorial publicat în «Scânteia»-asigură poporul cehoslovac de toată solidaritatea, de întregul sprijinativ”⁹. În zilele de 15-17 august 1968, Nicolae Ceaușescu a făcut o vizită în Cehoslovacia, prilej cu care a încurajat pe liderii cehoslovaci în acțiunea lor,

⁹ „Scânteia” din 20 iulie 1968.

le-a promis sprijin moral-politic, prevenindu-i, totodată, că pericolul unei intervenții militare în Cehoslovacia nu fusese depășit. „Partidul nostru și întregul popor român - a declarat Nicolae Ceaușescu la sosirea la Praga - au urmărit și urmăresc cu caldă simpatie eforturile Partidului Comunist din Cehoslovacia, preocuparea sa intensă pentru perfecționarea vieții sociale și de stat, pentru dezvoltarea democrației socialiste, corespunzător cu năzuințele și aspirațiile popoarelor țărilor dumneavoastră”¹⁰.

Acțiunile diplomatice și militare sovietice desfășurate în perioada premergătoare intervenției armate au urmărit nu numai exercitarea de presiuni asupra conducerii Cehoslovaciei, ci și testarea de către Uniunea Sovietică a coeziunii Tratatului de la Varșovia, pe de o parte, precum și comportamentul marilor puteri occidentale, îndeosebi al S.U.A., pe de altă parte. În momentul în care Uniunea Sovietică și aliații care o secondau s-au convins că Cehoslovacia nu va opune rezistență armată, că marile puteri occidentale vor reacționa cel mult verbal, fără să se angajeze practic (în consens cu poziția cancelarului vest-german de atunci Willy Brandt, care a afirmat: „*Cel mai bun lucru pe care îl putem face pentru Cehoslovacia este să nu facem nimic*”¹¹), iar pregătirile militare se încheiaseră, Moscova a dat semnalul pătrunderii trupelor celor cinci state, participante la Tratatul de la Varșovia, în Cehoslovacia, în noaptea de 20/21 august 1968.

După ce a luat cunoștință despre intervenția militară a celor cinci state ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, conducerea politică română a reacționat prompt. Chiar în dimineața zilei de 21 august 1968 a avut loc ședința comună a Comitetului Central al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului în care s-a dezbătut situația gravă ce se crease prin invadarea Cehoslovaciei. Concluziile acestor dezbateri, aprecierea invaziei, a consecințelor ei au fost prezentate de Nicolae Ceaușescu în aceeași zi la mitingul din Piața Palatului. Cu acest prilej, liderul român a afirmat: „Invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia constituie o mare greșală și o amenințare pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume și este o zi a rușinii pentru mișcarea internațională. Nu există nici o justificare și nu există nici un motiv care să facă admisibilă, fie numai pentru o clipă, ideea unei intervenții în treburile interne ale unui stat socialist frățesc”¹². Poziția demnă a poporului

¹⁰ General-colonel (r) dr. Constantin Olteanu, colonel (r) dr. Alesandru Duțu, general-maior (r) Constantin Antip, *op.cit.*, p.66.

¹¹ *Ibidem*, p. 67.

¹² „Scânteia” din 22 august 1968.

român și a conducerii țării față de criza cehoslovacă din august 1968 s-a bucurat de o largă apreciere internațională.

Poziția României față de criza poloneză. O bună perioadă de timp, conducerea politico-militară de la București a continuat să ia poziție față de manifestările de autoritate ale Uniunii Sovietice de a interveni în forță în statele aliate. În acest sens, este semnificativă poziția adoptată de ministrul apărării naționale, generalul-locotenent dr. Constantin Olteanu, în timpul ședinței Comitetului Miniștrilor Apărării ai statelor participante la Tratatul de la Varșovia, care a avut loc la Moscova în zilele de 2 și 4 decembrie 1981.

În fapt, ministrul apărării al URSS, mareșalul Dmitri Ustinov, invocând o telegramă prin care generalul W. Jaruzelski, conducătorul polonez, ar fi cerut ajutor statelor participante la Tratatul de la Varșovia, a încercat să impună ca în comunicatul de presă ce urma să fie adoptat, să se introducă un paragraf prin care miniștrii apărării întruniți trebuiau să-și exprime, între altele, sprijinul față de guvernul polonez pentru „curmarea amestecului forțelor contrarevoluționare străine și a statelor N.A.T.O. care pune în pericol existența socialismului în Polonia”. Interpretând cererea ministrului sovietic de a „sprijini” guvernul Poloniei, drept o intervenție militară, șeful delegației armatei române, generalul-locotenent Constantin Olteanu, s-a opus, argumentat. Despre poziția sa fermă de împotrivire față de propunerea părții sovietice, generalul-locotenent Constantin Olteanu l-a informat telefonic și pe Nicolae Ceaușescu, care a fost de acord cu atitudinea adoptată de ministrul armatei române. Considerând că este o problemă gravă, Nicolae Ceaușescu i-a spus generalului-locotenent Constantin Olteanu că va convoca Comitetul Politic Executiv al CC al PCR. pentru a discuta această chestiune, cerându-i să revină peste o oră pentru a-i comunica rezultatul. Comitetul Politic Executiv s-a întrunit de urgență în acea zi de 3 decembrie 1981. Contactat din nou telefonic, Nicolae Ceaușescu i-a comunicat generalului-locotenent Constantin Olteanu că s-a hotărât să ne menținem pe poziția adoptată, de respingere a demersului părții sovietice. Nici în urma presiunilor exercitate asupra sa în dimineața zilei de 4 decembrie, generalul-locotenent Constantin Olteanu nu a cedat. Este de menționat că, în ultimul moment, în ziua de 4 decembrie, la poziția exprimată de ministrul apărării român s-a raliat și ministrul apărării ungar, generalul de armată Lajos Czinege, care somat de mareșalul Dmitri Ustinov să se pronunțe explicit, a afirmat: „*dacă semnează tovarășul Olteanu, semnez și eu, dacă nu semnează el, nu semnez nici eu!*”. A trebuit să menționez din nou că mă mențin pe poziția exprimată. Ca urmare, s-a renunțat la adoptarea aceluși comunicat propus de ministrul sovietic. Referindu-se la situația creată atunci, generalul de

armată sovietic, A.I. Gribkov, fost șef al Statului Major al Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia, participant la acea întrunire de la Moscova, în lucrarea amintită mai înainte, scrie : „*Întrucât declarația nu era semnată de cei doi miniștri ai apărării, s-a hotărât ca aceasta să nu fie publicată, pentru a nu arăta lumii întregi divergențele dintre membrii Comitetului, într-o astfel de problemă importantă care afecta interesele tuturor țărilor participante la Tratatul de la Varșovia. Când J. Kadar a aflat acest lucru a fost mirat de nehotărârea ministrului său al apărării, N. Ceaușescu, dimpotrivă, a aprobat poziția adoptată de C. Olteanu*”¹³.

România s-a opus, în anul 1983, instalării de rachete sovietice cu rază medie de acțiune în Ungaria, Cehoslovacia și R.D.Germană. Doresc să menționez că în afară de participarea mea la dezbaterile acestei chestiuni în Comitetul Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, în consfăturile din ianuarie 1983, de la Praga, și din iunie 1983, de la Moscova, la care m-am referit mai înainte, problema a fost discutată și în două ședințe ale Comitetului Miniștrilor Apărării: la Praga, între 11-13 ianuarie 1983, în ședință ordinară, și la Berlin, la 20 octombrie 1983, în ședință extraordinară. Și în aceste întruniri ale miniștrilor apărării din țările participante la Tratatul de la Varșovia, în calitate de șef al delegației armatei române, am susținut poziția adoptată de delegația României în cele două reuniuni ale Comitetului Politic Consultativ (Praga și Moscova), argumentând de ce partea română nu este de acord cu amplasarea de rachete sovietice în cele trei țări menționate mai sus: Ungaria, Cehoslovacia și R.D.Germană.

Concluzionând, se poate afirma că poziția țării noastre în cadrul Tratatului de la Varșovia s-a încadrat în lupta generală pentru manifestarea identității sale naționale. Trebuie însă înțeles că poziția României în cadrul Tratatului de la Varșovia *nu echivala cu negarea acestuia.* România a declarat, în mod repetat, că în cazul unei agresiuni în Europa, pe care numeni nu o dorea, ea își va îndeplini angajamentele asumate față de aliați, în condițiile convenite.

Respectându-și îndatoririle asumate, atât în domeniul militar, cât și în cel politic, armata română a dezvoltat rodnice relații bilaterale cu armatele aliate. Cu prilejul numeroaselor vizite reciproce, la diferite niveluri, au fost abordate probleme privind conținutul și metodologia instruirii trupelor, perfecționarea pregătirii și activității comandamentelor, cooperarea în domeniul producerii de tehnică și echipament militar etc. S-au realizat

¹³ A. I. Gribkov, *op.cit.*, p. 137.

schimburi de experiență în domeniul învățământului militar, al presei și editurilor, al cercetării cu profil istoric, medical, ingineresc, s-au organizat competiții sportive ș.a. Cu ocazia Zilelor armatelor aliate se țineau adunări festive în unități de instrucție, în instituții de învățământ militar, se organizau expoziții de fotografii și de artă plastică, gale de filme, spectacole ale ansamblurilor artistice profesionale. Aceste contacte ocazionau armatelor partenerere, prin delegații lor, și un plus de documentare pentru cunoașterea reală a poziției României, altfel decât o cunoșteau la ei acasă.

Este de menționat că România a fost singura țară din Tratatul de la Varșovia care nu și-a limitat relațiile militare la dimensiunea coaliției din care făcea parte, ci a *menținut și extins contactele armatei sale cu armate ale altor state de pe toate continentele, armate ale unor țări membre N.A.T.O. și armate din țări nealiate*. În cadrul relațiilor armatei române cu armate din Europa, Asia, Africa, America Latină, America de Nord, îndeosebi după 1968, vizitele reciproce efectuate de miniștrii apărării naționale, de adjuncți ai acestora, de șefi ai marilor state majore, de generali și ofițeri de la diferite eşaloane, vizite efectuate pe diferite problematici-instrucție, învățământ militar, asigurare medicală, logistică, vizite ale unor nave militare de luptă etc. –au contribuit la o mai bună cunoaștere reciprocă, la dezvoltarea unui climat destins, de încredere, în raporturile directe.

La 1 iulie 1991, la Praga, într-un nou context internațional, a avut loc ceremonia oficială care a consfințit desființarea unilaterală a Tratatului de la Varșovia, după 36 de ani de existență. Documentul adoptat cu acel prilej a fost semnat, în numele României de președintele Ion Iliescu.

După desființarea Tratatului de la Varșovia a început acțiunea de integrare în N.A.T.O. a fostelor state participante la acea Alianță. În acest sens, a fost introdusă o etapă intermediară: „Parteneriatul pentru pace”, formulă emisă de S.U.A., care în fapt însemna contopirea celor două blocuri, aprobată de conducerea coaliției Nord-Atlantice, la 10 ianuarie 1994, la Bruxelles. La 26 ianuarie 1994, România a depus cererea de aderare la „Parteneriatul pentru pace”, fiind primul stat fost participant la Organizația Tratatului de la Varșovia care a semnat documentul de aderare. Zece ani mai târziu, la 2 aprilie 2004, România a devenit membru N.A.T.O.